

СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО

Абу Аль-Нуджум Аль-Махамід А.Ф.

студентка,

Науковий керівник: Бельо Л.Ю.

старший викладач,

Національний університет «Одеська морська академія»

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ШЛЮБУ ТА ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН

Протягом останнього часу в нашій державі спостерігається тенденція до поширення моделі спільного мешкання чоловіка і жінки без офіційного фіксування державою факту створення такої сім'ї. Незважаючи на значну розповсюдженість фактичних шлюбних відносин в українському суспільстві, національне законодавство поки не забезпечує їхнього достатнього правового регулювання.

Відповідно до ст. 21 Сімейного кодексу України, шлюб – це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану [1]. Виходячи із офіційного визначення шлюбу, Андреева Н.С. виділяє такі його ознаки: 1) зумовлення фактом шлюбу створення сім'ї; 2) різностатевість (можливість перебування у шлюбі виключно двох осіб різної статі – жінки та чоловіка); 3) реєстрація шлюбу у встановленому законом порядку органом, визначеним СК України [2, с. 12].

У той же час, зазначені ознаки не є вичерпними, оскільки іншими положеннями чинних законодавчих актів поряд із ними закріплюються такі ознаки шлюбу, як добровільність, досягнення шлюбного віку жінкою та чоловіком, що вступають у шлюб, одношлюбність, рівність прав і обов'язків подружжя та виникнення у них взаємних прав та обов'язків. Досвід історії переконає, що шлюб залишається єдиною найдосконалішою формою організації сімейного життя чоловіка і жінки та здійснення важливих соціальних функцій.

Незважаючи на законодавче визначення шлюбу, соціальний престиж цієї форми організації сімейного життя, попри різноманітні утиски, існує інша форма організації сім'ї – «фактичний шлюб», або конкубінат. Фактичні шлюбні відносини як юридична категорія були відомі ще

римському праву. На території українських земель довгий час перевага надавалася саме офіційно укладеному шлюбу, у зв'язку з чим будь-яке регулювання фактичних шлюбних відносин було відсутнє.

І тільки у 2004 р., із прийняттям нового Сімейного кодексу України, інститут незареєстрованого державою шлюбу ввійшов у рамки законодавчого регулювання і став дуже поширеним. Цьому посприяло те, що основна перешкода для його існування (спільно нажите майно), відповідно до ст. 74 СК України, віднесена до спільної сумісної власності, і відносини щодо цього майна регулюються так само, як і між особами, що перебувають у шлюбі. Дослідивши наукові праці вчених у даній сфері, доходимо до висновку, що для позначення цього явища також використовуються терміни, як: «співжиття», «фактичне подружжя», «подружжя де-факто», «незареєстрований шлюб» тощо. Зазначимо, що терміни «цивільний» або «громадянський» шлюб у розумінні незареєстрованих шлюбних відносин у юридичній літературі вважаються хибними.

У новітній історії конкубінат – це тривала, відкрита, певною мірою стійка спільність жінки та чоловіка. Характеризується відсутністю формальних перешкод до шлюбу. З правової позиції, конкубінатом є і спільність жінки та чоловіка за відсутності державної реєстрації шлюбу. На науковому рівні Бойків І.М. визначає його як союз жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або будь-якому іншому шлюбі, який характеризується їх постійним спільним проживанням, веденням спільного господарства, взаємним матеріальним забезпеченням та піклуванням, публічністю та наміром створити стійкі відносини, притаманні шлюбу [3, с. 56].

Виходячи із запропонованого визначення фактичних шлюбних відносин, розглянемо їхні ознаки: 1) різностатевість; 2) відсутність зареєстрованого в органах ДРАЦС шлюбу як між особами, що спільно проживають, так і одного із фактичного подружжя із будь-якими третіми особами; 3) намір жінки та чоловіка встановити стійкі відносини, притаманні шлюбу; 4) постійне спільне проживання; 5) ведення спільного господарства; 6) взаємне матеріальне забезпечення та піклування; 7) публічність відносин.

Однак, слід зазначити, що поширення на майно осіб, які перебувають у фактичних відносинах, правового режиму подружжя, ще не означає, що ці відносини матимуть переваги над відносинами осіб, які перебувають у зареєстрованому шлюбі. Насамперед, ключове значення у випадку

розподілу такого майна в судовому порядку матимуть докази щодо встановлення факту перебування чоловіка та жінки у фактичних шлюбних відносинах та доведення факту придбання такого майна саме в період перебування в цих відносинах за спільні кошти фактичного подружжя [3, с. 57]. У той же час, при розподілі майна подружжя, що перебуває в зареєстрованому шлюбі, необхідності доказування цих аспектів не виникає.

Відповідно до ст. 75 СК України, встановлено також обов'язок щодо подружжя матеріально підтримувати один одного. Навіть розірвання шлюбу не припиняє цього обов'язку, і за ст. 76 СК України особа має право на утримання, якщо вона стала непрацездатною до розірвання шлюбу або протягом одного року від дня розірвання шлюбу та потребує матеріальної допомоги і колишній чоловік або жінка може її надати. Крім того, особа має право на утримання, якщо вона стала інвалідом після спливу одного року від дня розірвання шлюбу, якщо її інвалідність була результатом протиправної поведінки колишнього чоловіка або дружини під час шлюбу [1].

Разом з тим, ст. 1264 ЦК України визначає право особи, яка проживала зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини, на спадкування в порядку четвертої черги спадкоємців за законом [4]. Для отримання права на спадкування у такому випадку потрібне звернення зацікавленої особи до суду для встановлення факту проживання однією сім'єю з спадкодавцем.

Звертаємо увагу, що, відповідно до ст. 1258 ЦК України, спадкоємці за законом одержують право на спадкування по чергово [4]. Враховуючи складність доведення факту і терміну спільного проживання та наявність у спадкодавця родичів попередніх черг, у більшості випадків такі моменти взагалі усувають осіб, що перебували зі спадкодавцем у фактичному шлюбі від можливості успадкувати таке майно.

А виходячи зі змісту ст. 1241 ЦК України, непрацездатна вдова (вдівець) спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка б належала кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка). Поряд із цим, навіть у разі встановлення судом факту перебування особи у фактичних шлюбних відносинах із спадкодавцем, така особа, на відміну від вдівця/вдови, не має права на обов'язкову частку у спадщині незалежно від змісту заповіту, оскільки законодавець зробив імперативну прив'язку такого порядку спадкування до умови

перебування непрацездатного спадкоємця в офіційно зареєстрованому шлюбі із померлим [4].

Не менш важливим є питання встановлення батьківства. Відповідно до ч. 1 ст. 122 СК України, дитина, яка зачата і (або) народжена у шлюбі, походить від подружжя [1]. Ця норма визначає загальну презумпцію щодо визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою. Тобто, перебуваючи у офіційно зареєстрованому шлюбі, матері не доведеться надавати докази походження дитини від свого чоловіка, а останньому – доводити своє батьківство, адже сама наявність шлюбу є доказом походження дитини від цього чоловіка.

І все ж таки, необхідно вказати на переваги зареєстрованого шлюбу перед фактичними шлюбними відносинами, зокрема: при отриманні особою житла за соціальним забезпеченням площа житла вираховується залежно від кількості членів сім'ї; право на отримання окремої кімнати в гуртожитку має лише подружня пара; майно двох осіб вважається спільно нажитим і є їх спільною власністю, тільки коли йдеться про подружжя; лише інший з подружжя має право на спадкування майна померлого подружжя; так само, як право на усиновлення дитини іншого з подружжя; спрощена процедура отримання візи для виїзду за кордон для подружжя порівняно з отриманням візи для двох окремих людей (ст. 6 Шенгенського прикордонного кодексу (Schengen border code)); спрощена процедура отримання громадянства у шлюбі з іноземцем, якщо один із подружжя є громадянином тієї країни, громадянство якої бажає отримати інший з подружжя [5, с. 235].

Отже, саме зареєстрований шлюб легалізує та захищає відносини між двома особами, тобто визнає їх близькими та рідними перед законом; сприяє створенню та зміцненню сімей, укріпленню родинних стосунків, захисту сімейного майна від сторонніх осіб, захисту прав дітей, забезпеченню стабільності та стійкості шлюбів, зменшенню причин, що можуть призвести до розпаду сім'ї, створенню перешкод для розлучень.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 30.03.2022).

2. Андреева Н.С., Красицька Л.В. Правовий режим майна жінки та чоловіка, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ*. 2014. № 6. Том 1. С. 11–16.

3. Бойків І.М. Шлюб та фактичні шлюбні відносини в Україні: порівняльно-правовий аспект. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 5(20). С. 56–59.
4. Цивільний кодекс України : Закон від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 29.03.2022).
5. Грабовська В.М. Поняття фактичних шлюбних відносин в Україні в умовах глобалізації. *Соціально-гуманітарний вісник* : зб. наук. пр. Вип. 32–33. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2020. С. 234–236.